

Дати

У квітні цього року виповнюється 85 років від дня народження видатного дослідника давньої української літератури, доктора філологічних наук, члена-кореспондента НАН України Олекси Васильовича Мишанича (1933 – 2004). Багато років О. Мишанич працював в Інституті літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України (з 1958 р. по 2003 р.). Захистив кандидатську дисертацію 1962 р., докторську – 1982 р., після чого очолив відділ давньої української літератури, а згодом став ученим секретарем Інституту літератури. У 1992 – 1996 рр. був на посаді заступника голови ВАКУ України. Коло зацікавлень ученого було надзвичайно широке: давня українська література, давня література Закарпаття, література руснаків колишньої Югославії, культурне життя українців Польщі та Словаччини, пошук та видання творів

забутих і заборонених у Радянському Союзі українських письменників, наукова співпраця зі вченими діаспори, полеміка з апологетами “політичного русинства” та багато ін. Бібліографія дослідника нараховує понад 360 наукових праць – статей, рецензій, відгуків, монографій, публікацій у вітчизняній та закордонній пресі. У 1997 р. О. Мишаничу було присвоєне звання “Заслужений діяч науки і техніки”. Найвагоміші праці вченого: “Григорій Сковорода і усна народна творчість” (1976), “Українська література другої половини XVIII ст. і усна народна творчість” (1980), “Від підкарпатських русинів до закарпатських українців” (1991), “Карпати нас не розлучать” (1993), “Митрополит Йосип Сліпий”. Видано чотири збірники досліджень ученого: “Крізь віки” (1996), “Повернення” (1997), “На переломі” (2002), “З минулих літ” (2004).

Микола Сулима

ОЛЕКСА МИШАНИЧ – ЦІНИТЕЛЬ І ДОСЛІДНИК УКРАЇНСЬКОЇ ПОЕЗІЇ

Інтерес О. Мишанича до римованого слова проявився ще в студентські роки: студент-відмінник філологічного факультету Ужгородського державного університету пише статті про поезію молодих, про збірки В. Вовка, Ю. Боршоша-Кум'ятського, про альманах “Карпати”. До поезії О. Мишанич звертався й під час роботи на Закарпатському обласному радіо, відгукуючись на нові збірки, розповідаючи про творчість поетів-класиків.

Не втратив він інтересу до поезії й тоді, коли став аспірантом Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка АН України. Зосередившись на літературі Закарпаття XVII – XVIII ст., він досліджує поезію цього періоду, про що свідчать статті “З літературного життя Закарпаття XVII – XVIII століть” (1961), “Українська віршована література Закарпаття XVII – XVIII століть” (1962). Продовжує стежити й за поетичними книжковими новинками (див. хоча б рецензію на книжки “Народні балади Закарпаття”, “Коломийки”). У статті “Українська віршована література Закарпаття XVII – XVIII століть” за релігійною оболонкою віршованих текстів намагається відшукати народнопісенні мотиви,

вияви народної мови, діалектизми, елементи сатири й гумору, мотиви усної народної творчості, рідкісні світські елегії та ще рідкісніші любовні мотиви; указує він і на зразки панегіриків, адресованих переважно духовним діячам. Як об'єктивний дослідник О. Мишанич, звичайно ж, не міг не вказати на певні недоліки віршів XVII – XVIII ст., зокрема на загальники. Головним же для нього було те, що ці тексти “дають важливі матеріали для висвітлення історико-літературного процесу XVII – XVIII ст.” І це справді так, бо серед них є різдвяні, покаянні та похоронні вірші, простежуються апокрифічні й апокаліптичні мотиви, є спроби перелицювання світських мотивів на духовні. Отож цілком слушний висновок: “Ці твори заслуговують на увагу і як витвір поетичний, плід довготривалої роботи цілих поколінь любителів художнього слова”.

До віршованої літератури Закарпаття О. Мишанич повернувся ще раз, у 1966 р., рецензуючи антологію закарпатоукраїнської поезії XVI ст. – 1945 р. “Поети Закарпаття” (Братіслава; Пряшів, 1965). Підтримуючи починання О. Рудловчак та В. Микитася, їх намір показати панораму майже трьохсотлітнього розвитку української поезії, О. Мишанич демонструє неабияке занурення в неї, строгу, але справедливу оцінку всіх її взірців, пропонує шляхи вдосконалення цього видання. І все ж найважливішим для нього є те, що “більшість імен навіть філологічно добре підготовлений читач зустрічає тут вперше”, отож значення його величезне. О. Мишанич вітає першопублікації в антології багатьох віршів, називає відкриттям для читача знайомство з напівзабутими іменами, підтримує писання народною мовою: такі твори, наголошує рецензент, “складають кращу частину їхньої спадщини”. Водночас він не шкодує тих, хто залишив для нас не зовсім якісні твори, удавався до літературщини тощо. Та остаточна його думка про антологію така: “Видання антології “Поети Закарпаття” – потрібна й корисна справа. Ця книга помітно збагачує наші знання про українську поезію, зокрема про тривалий шлях її розвитку на Закарпатті, в умовах чужеземного панування, вводить у літературу багато майже забутих імен. Вона свідчить, що на Закарпатті були і є свої літературні традиції, що література, поезія, в міру своїх можливостей, були тут зброєю у боротьбі народу за визволення, за возз'єднання з усім українським народом, що духовна культура закарпатських українців, хоч і розвивалася в специфічних умовах, була частиною духовної культури всього українського народу”.

Добре слово дослідник знаходить і для інших схожих видань: “Антологія української поезії Югославії” (1968), “Там, коло Дунаю...” (1975). На мою думку, рецензія на книжку Т. Комаринця “Шевченко і народна творчість” могла підказати йому ідею написати монографію “Григорій Сковорода і усна народна творчість” (1976), що заслужено була високо оцінена П. Яременком, М. Грицаєм та І. Іваньо, а згодом – узятися за ґрунтовну монографію “Українська література другої половини XVIII ст. і усна народна творчість” (1980), яка лягла в основу його докторської дисертації. Зрозуміло, в обох працях не могло не йтися про поезію – про збірку Г. Сковороди “Сад божественних п'єсней”, про анонімні й авторизовані релігійно-моралістичні, духовні, панегіричні, ліричні, громадсько-політичні та сатирично-гумористичні віршовані твори, про збірник “Богогласник”, “Разговор Великороссии с Малороссіей” Семена Дівовича та ін. На жаль, у дусі часу О. Мишанич змушений ділити вірші Г. Сковороди на такі, що залишилися поетичними вправами, і такі, що просякнуті справжньою високою поезією, називати силабічний вірш незугарним, а силабо-тонічний і народний тонічний вірш – прогресивним, говорити про зміст окремих віршів Г. Сковороди як про “далекий від реального життя”, про те, що тільки орієнтація поета-філософа на народні поетичні джерела надала його творам непересічної ідейно-художньої вартості. Тепер ми розуміємо, що О. Мишанич змушений був

так писати, як змушений був вишукувати в поезії другої половини XVIII ст. “елементи штучності, обмежений зміст, певну афектацію, риторичку”, вияви “церковно-релігійного впливу” та ускладненість форми... У цьому переконує все, що О. Мишанич писав про давню українську поезію після 1985-го та особливо після 1991 р.

Олекса Васильович охоче підтримував усіх, хто прагнув вивчати давню українську поезію – В. Кречотня, В. Маслюка (дослідника латиномовних поетик), М. Трофимука, М. Андрущенко, О. Циганок, автора цих рядків. Він не міг стояти осторонь, коли виникла ідея видати в перекладах сучасною українською мовою кращі зразки української силабічної поезії. Її автором був невтомний популяризатор української барокової літератури Валерій Шевчук. Першою ластівкою серії збірників української поезії кінця XVI – XVIII ст. стала ошатна книжка “Аполлонова лютя. Київські поети XVII – XVIII ст.” (1982; ця і наступні книжки вийшли у видавництві “Молодь”; її впорядкували В. Маслюк, В. Шевчук та В. Яременко, передмову написав В. Яременко, а рецензентом став В. Кречотень). Через два роки В. Шевчук підготував збірник “Пісні Купідона. Любовна поезія на Україні XVI – поч. XIX ст.” (1984). Вона вийшла із блискучою передмовою О. Мишанича “Давня українська любовна поезія”, яка свідчила, що вчений тільки й чекав цієї нагоди, щоб окреслити шлях загалом конфесійної давньої української літератури до літератури секулярної, одним із яскравих виявів якої і стала любовна поезія. Учений цілком слушно пише, що “проникнення в поезію теми кохання стало великим завоюванням літератури, вивело її на широкі шляхи зображення людських почуттів, думок і настроїв. Освоєння цієї теми було одним із істотних проявів початку нового, якісно вищого етапу в історії української поезії”.

Маючи таку підтримку в особі Олекси Мишанича, Валерієві Шевчуку значно легше було видавати в тому ж видавництві “Молодь” двотомник “Марсове поле. Героїчна поезія на Україні X – поч. XX ст.” (1988, 1989).

Вітаючи вихід у світ першого тому “Антології української поезії”, до якого було включено твори поетів XI – XVIII ст. (1984; упорядник – В. Шевчук), О. Мишанич слушно нагадує про попередні антології, про те, як від видання до видання розширювалося коло українських поетів, перелік яких розпочинався аж ніяк не з І. Котляревського, а принаймні з Г. Сковороди. Тепер же впорядники озирнулися ще далі – аж в XI ст. Він нагадує, що уявлення про українську поезію давніх часів змінювалося й під впливом академічної науки, адже це співробітники Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка АН України Л. Махновець, В. Колосова, В. Кречотень знаходили й публікували тексти, які довго нерушно лежали в архівах, ховаючи вияви неабиякої версифікаційної майстерності, метафоричної вишуканості, оприлюднювали тексти, які свідчили, що наші поети вміло віршували не лишень українською мовою, а й мовами латинською та польською.

Вітаючи вихід “Антології”, О. Мишанич не міг не звернути уваги на окремі недоліки перекладів, особливо зі старої української мови. Зокрема, він указує на певну сваволю перекладачів, на довільну “модернізацію” текстів, на не завжди виправдані порушення ритмів: усе це, на жаль, пише рецензент, “пішло на шкоду поетичним текстам”. Є в нього претензії й до того, що не всі значущі явища української поезії знайшли відображення в “Антології” (ідеться про анонімні вірші XVII – XVIII ст., вірші про події 1648 – 1654 рр., про Коліївщину, сатирично-гумористичні твори XVIII ст.). Рецензуючи переклад “Повісті врем’яних літ” за Іпатським списком, здійснений у 1990 р. відомим знавцем давньої української літератури В. Яременком, О. Мишанич, звичайно ж, звернув увагу, окрім інших наукових та власне літературних знахідок, на

майстерно відтворену перекладачем художню неповторність цієї пам'ятки, на яку вказував ще І. Франко, тобто на фрагменти, що мають виразні “ознаки поетичного складу”, які дещо пізніше трансформувалися в народнотонічне віршування. Він вітає те, що перекладач “виявив і зберіг ці поетичні пласти, передавши їх своєрідним “думним” нерівноскладовим віршем” (кількість таких фрагментів у “Повісті” понад п'ять десятків).

О. Мишанич і сам долучився до впорядкування збірників творів давньої української літератури. Він підготував до друку два збірники, присвячені “Слову о полку Ігоревім” (1986, 2003), том “Українська література XVIII ст.” (серія “Бібліотека української літератури”, 1983), де важливе місце, звичайно ж, належить поезії – оригінальній і перекладній. Серед поетів ХХ ст., яких високо цінував дослідник, бачимо імена В. Гренджі-Донського, О. Стефановича, І. Ірлявського та ін.

О. Мишанич безмежно любив українське слово – і те, що з'явилося в сиву давнину, і слово ХІХ – ХХ ст. Він невтомно пропагував його, доводячи красу й силу, осмислюючи його зв'язок із народною мудрістю, співміряючи з досягненнями світової літератури. Важливе місце в доробку вченого посідала й українська поезія, популяризацією якої він займався все своє життя.

Отримано 22 лютого 2018 р.

м. Київ

Геннадій Ного

СПОГАД ПРО ДВОХ МЕДІЄВІСТІВ

Дата “перше квітня” в українців та, певне, і в більшості мешканців нашої планети асоціюється з усесвітнім Днем сміху. Це день, коли панують жарти й веселощі, невинні, а часом і досить дошкульні розіграші. У відзначенні цього веселого свята – багатовікова історія, воно саме є невід'ємною частиною історії людства та його культури. Я люблю першоквітневе безумство ще зі шкільних років, коли ми з друзями-однокласниками не лише обмінювалися товарицькими “підколами”, а й могли дозволити собі жарти на адресу вчителів. Вважаю, що не в останню чергу саме любов до гумору призвела до затвердження у грудні 1993 р. теми моєї кандидатської дисертації “Поетика бурлеску в українській віршовій літературі ХVІІ – ХVІІІ ст.”, хоча до аспірантури я йшов із думками написати щось про козацькі літописи. Власне, ця тема була узгоджена й запропонована мені двома безперечно провідними медієвістами не лише тодішнього Інституту літератури, у якому виблискували імена десятків учених різних поколінь, а й цілої України. Об'єднували їх не лише безмежна любов і відданість давній українській літературі, щира дружба й на правду екзистенційна прив'язаність до головної літературознавчої інституції країни. Їх єднала й дата народження. Перше квітня.

Народившись у цей день, Володимир Кречотень (1929 р.) та Олекса Мишанич (1933 р.), хоч і не стали професійними гумористами чи коміками, були щедро обдаровані природою чудовим почуттям гумору та тонким відчуттям комічного в життєвих ситуаціях і художніх текстах. Утім, талантів їм загалом не бракувало, а завдяки проникливому розумові, любові до красного письменства і вродженій працелюбності та працездатності ці великі українці стали патріархами нашого літературознавства.